

Bosznia-Hercegovina iskolaügye.

A közös pénzügyminiszter az 1914. év májusában összegyűlt delegáció elé az annectált tartományok jelenlegi helyzetéről: pontosan tájékoztató s nagy elismeréssel fogadott jelentést terjesztett (Bericht über die Verwaltung von Bosnien und der Herzegovina, 1913), mely az oktatásügyre is kiterjeszkedik. E jelentés alapján — melyet helyenkint saját megfigyeléseinkkel egészítettünk ki — igyekeztünk a tartományok iskolaügyéről főbb vonásokban beszámolni.

I. Népoktatás. Az okkupáció alkalmával Bosznia szinte teljesen analfabéta volt; az egyes felekezetek alig néhány tucat iskolát tartottak fenn egyes nagyobb pontokon. Azóta relative óriási haladás történt, abszolút véve azonban elég csekély az elért eredmény: 1910-ben a lakosság 11,95%-a tudott írni és olvasni. Ha most tekintetbe vesszük, hogy ez utóbbiak nem kis része a bevándorolt elemből került ki, úgy a bennszülött lakosságnál elért eredményt igen siralmasnak kell tartanunk. Igaz, hogy sok mentő körülmény van. A tartományok szegények, a falvak szétszórtak (a járási székhelyektől eltekintve, alig van «falu», melynek 20 háza volna); a lakosság, főleg a mohamedán, nem nagyon törte magát az iskolák után. Így a kormány főleg a nagyobb helyeken, a városokban állított iskolákat (B.-H.-ban 66 «város» van) s a vidéket elhanyagolta, úgyhogy ma is van járás, hol 40,000 lakosra esik *hét* elemi iskola. Az iskolaállítás főleg a kormány gondja, bár a felekezetek is (különösen a gör.-kel. szerbek) igyekeznek elemiket létesíteni. 1911/12-ben 519 népiskola volt, mely számból 357 általános, 150 felekezeti, 12 magánjellegű. Ez utóbbiak magyar és német tannyelvűek, az előbbieken kizárólag horvát-szerb a tannyelv, mert a fiatal sábornak első dolga volt kimondani, hogy közpénzből csak horvát-szerb nyelvű iskola létesíthető. Addig a kormány az általa létesített telepés falvakban (12 lengyel, 11 német, 12 egyéb szláv, 2 olasz, 1 magyar) *igérete alapján* maga tartott fenn megfelelő tannyelvű iskolát, melyek most vagy megszűntek, vagy horvát-szerb tannyelvűekké váltak. Az elemi iskolák 48,425 tanulója a jelzett évben a következőképp oszlott meg: 7381 mohamedán, 20,730 gör.-kel., 18,144 róm. kath.; fiú 37,507, leány 10,818: Az iskolaköteles korban levők közül 1910/11-ben 15%, 1911/12-ben 17% látogatta az iskolát.

A pénzügyi viszonyok javultával, a tartomány jövedelmeinek jelentékeny fokozódásával (10 év alatt 100%) végre hozzáálltak az eddiginél gyorsabb tempójú fejlesztéshez. 1911-ben törvény mondja ki, hogy a mohamedán leányok kivételével minden gyermek köteles iskolába járni, ha lakásától négy km.-nyire van iskola. 1913-ban egy

újabb törvény elrendeli, hogy évenként 40 új iskola állítandó fel oly helyeken, hol legalább 40 tanulóra van kilátás; ily tempó mellett 16 év alatt minden hely el lesz látva iskolával. A költségekhez a községek kötelesek hozzájárulni; a kormány 19 millió korona kölcsönt vehet fel e célra.

A tanítói fizetéseket is rendezte az új törvény, még pedig elég kedvezően. A kezdőfizetés 1950 korona, a végső fizetés 4250, ill. 5100 korona. 1912-ben a tanítói személyzet 124 fővel szaporodott.

Figyelmet fordítanak az analfabéta kurzusokra is, melyek száma 1912-ben 38 volt. (1580 tanulóval).

Legnehezebb probléma a mohamedán leányok iskoláztatása, mert itt felekezeti tekintetek jönnek számításba. E tekintetben még csak most tartanak a kezdő lépéseknél. Nagynehezen sikerült Sarajevóban megnyitni az *első* mohamedán leányiskolát (95 tanuló), melyhez egy tanfolyam is csatlakozik. Most e tanfolyamot három osztályossá fejlesztik s innen a növendékek átléphetnek majd a tanítónőképzőbe. Ily módon meg lesz oldva majd a nehézség, mert néhány év múlva a mohamedán leányiskolák a moh. tanítónők szaporodtával fejleszthetők lesznek. Ma összesen kettő van az országban.

Tanítóképző egy van Sarajevóban (125 tanuló, 21 abiturien); a mohamedán mektebek tanítóit külön képzik Sarajevóban (»Dal-ul-mualimin« 51 tanuló). Tanítónőképző kettő van: egy országos (1911 óta) s egy kath. zárdai, melynek 1911 óta van nyilvánossági joga.

II. Középiskolák. A kormány 1911-ig három főgimnáziumot s két főreáliskolát tartott fenn. 1911 óta a kormány hozzáfogott a középiskolák gyors fejlesztéséhez, új iskolatípust létesített (a reálgimnáziumot) s a legtöbb új iskolát a kisebb lakosságú székhelyekre való tekintettel négyosztályúnak tervezi. Jelenleg három főgimn., egy főreálisk., egy főreálgimn., egy algimn. s egy alreálgimn. van; 1917-ig még három alreálgimnáziumot, egy főgimnáziumot s egy főreálgimnáziumot szándékozik a kormány létesíteni. Tekintve a műveltség alacsony fokát, a középiskolák számának e rohamos fejlesztését nagyon elhibázottnak kell tartanunk. Hisz ha ezek az iskolák létesülnek, Bosznia jobban fog állani, mint Magyarország. sőt Ausztria, mert félannyi írni-olvasni tudóra jut majd egy-egy középiskola; különösen ha a nem állami s nyilvánossági joggal nem bíró gimnáziumokat is számításba vesszük. Van ugyanis egy nyolcosztályú jezsuita s két hatosztályú franciskánus gimnázium is, melyek nem okleveles tanárokkal taníttatnak s ezért nyilvánossági jogot nem kaphatnak. Egy év óta a fővárosban egy magyar (27 tanuló) és egy német tanítványú (hét tanuló) gimnáziumi kurzus is működik; a magyarnak!

külön tanerői vannak, míg a németben a bosnyák középiskolák tanárai tanítanak.

III. Szakiskolák. Ezek között elsősorban a kereskedelmi iskolák jönnek tekintetbe. 1912/13-ban kilenc kereskedelmi iskola volt: hat négyosztályú s három hatosztályú. A tanulók ide az *elemi iskolákból* lépnek s így ezek az iskolák inkább a magyar polgári iskoláknak felelnek meg. A tanulók száma volt 1047, a tanerőké 59. 1912 őszén nyílt meg a mi felső kereskedelmi iskoláinkkal azonos sarajevói kereskedelmi akadémia, melyre mindjárt az első évben 148 deák jelentkezett; e sikeren felbuzdulva a kormány a mostani hatosztályú kereskedelmit is akadémivá alakítja át. A másik két hatosztályú kereskedelmi (Sarajevo, Tuzla) is megszűnik, illetve négyosztályúvá degredálódik. Érdekes, hogy a bosnyákok nem szeretik a kereskedelmi iskolákat, amiben különben igazuk is van; a kormány leg-többnyire olyan kisebb vidéki városokba dugta őket, hol kereskedelemnek nyoma is alig van. Ahelyett azonban, hogy a mienkhez hasonló; általános irányú polgári iskolává alakítaná át, sorra középiskolákat csinál belőlük a kormány (Bihács, Bijelina, Livno, Travnik).

Ipari s mesteriskola összesen öt van (Sarajevóban s Mostárban); a mi felső ipariskolánknak megfelelő technikai szakiskola (hova a középisk. 4. oszt.-ból lehet menni) most alakult ki Sarajevóban három osztállyal (53 tanuló, 11 tanár).

A sarajevói katonai alreáliskola tanítási nyelve a német; ez az iskola katonai gyermekek cs. és kir. penzionátusából alakult át s most a bosnyák kormány tartja fenn.

IV. Leányiskolák. A középfokú leányoktatást Boszniában is főleg a felekezetek (apácák) látják el, úgy hogy a 11 felsőbb leányiskolából csak három állami, egy gör.-kel., a többi róm. kath. (zárdai). Egyik zárdai iskola Sarajevóban német tannyelvű; ide küldték a magyar gimnáziumi tanfolyam szervezése előtt (hová fiúk és leányok együtt járnak) a magyar szülők is leánygyermeküket. Ezek a felsőbb-leányiskolák négyosztályúak; szervezetük évek óta folytonos változtatásokon megy át. Valamennyinek együtt 1361 növendéke volt.

1912-ben megengedte a kormány, hogy amennyiben elég üres hely van, leányok is látogathatják a fiú-középiskolákat *mint* magántanulók; foglalkozni velők, a leckét kikérdezni nem szabad.

V. Felsőbb iskolák. Csak három teológiai intézet van, az ország három felekezetének papnövendékei számára (mindegyik Sarajevóban). A felsőbb iskolákba törekvők számára a kormány évenként 87,000 korona ösztöndíjat oszt ki; sajnos, ezek az ösztöndíjasok eddig szinte kizárólag Ausztriába mentek. Az országos kórház, a kitünő szakorokkal bíró országos múzeum egy leendő bosnyák egyetemnek magvai-

Ennek létesítéséről is beszéltek már, de e tervet az ország jelenlegi pénzügyi s kulturális viszonyai között hosszú időig kivihetetlennek kell tartanunk.

Benisch Arthur.

A svéd középiskolák.

A középiskolai reform iránt tapasztalható általános érdeklődés idején e cikk az északi nemzeteknek a legújabb időben megreformált középiskoláira óhajtja felhívni a figyelmet. Nemcsak azért, mert a nagy nemzetek középiskoláival pedagógiai irodalmunk már részletesen foglalkozott, hanem főleg azért, mert ez államok középiskolai szervezetében javarészt megvalósítva találjuk azokat a reformokat, amelyeket mostani miniszterünk hangoztatott. E nemzetek egyébként is méltók arra, hogy mintaképül szolgáljanak más, még náluknál hatalmasabb nemzeteknek is. Míg ugyanis a nagy nemzetek «állig fegyverben» a kultúra rovására, a hadi készültség fokozására pazarolják minden erejüket: addig e nemzetek, menten minden hódítási és terjeszkedési vágytól, a műveltség mélyítésén és általánosításán munkálkodnak. Nem csoda, hogy európai hírnévnek örvendő magas műveltségök, amely fiaiknak ismeretes intelligenciájában, közéletükben a társadalom szociális haladásáról tanuskodó nemes értelemben vett szocializmusban, progresszív adórendszerükben, demokráciában, nőemancipációban, a közegészségügy iránti erős érzékben és az alkoholizmus leküzdésére irányuló eredményes mozgalomban jut kifejezésre. Magától értődik, hogy itt a közoktatásügy kiváló gondozásban részesül, annál inkább, mert Észak természeti viszonyainak kedvezőtlen hatását a létért való küzdelemben a kultúra fegyvereivel kell ellensúlyozni.

Az északi skandináv államok közoktatásügye egy csapáson halad. Svédország a vezető. Amit ez a tanügy terén megvalósít, arra a többi is anyagi erejéhez mérten iparkodik. Innen van, hogy az északi államok közoktatásügyében sok közös vonásra akadunk. Ilyen pl.: az általános és ingyenes tankötelezettség a 15. életévig, az iskolák hasonló szervezése és fokozatos kapcsolata az elemi, a középfokú és egyetemi oktatás között. Ilyen továbbá az előkészítő-iskola divata, a vándoriskola típusa, a népegyetem, a továbbképző felső népiskolák, a koedukációs rendszer. Közös jellemző vonás végül az, hogy a történeti hagyomány és a közös múlt alapján minden ország tanítási tervezetében, főleg a földrajz- és történettanításban, nemcsak a szűkebb hazai viszonyokra vannak tekintettel, hanem az egész Skandináviára, még pedig a tanítás minden fokán. Az 1911-i stockholmi iskolai kongresszus, amelyen a skandináv államok legkiválóbb tan-